

їні, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України, Український центр соціальних реформ, 2011. – 123 с. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf.

7. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу ; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 404 с.

8. Офіційний сайт Держслужби статистики України [Електронний ресурс]: Статистична інформація – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

9. Підприємництво в аграрній сфері економіки / М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, Л. В. Романова та ін.; за ред. П. Т. Саблука, М. Й. Маліка ; вид. друге, допов. і перероб. – К. : ІАЕ, 1998. – 514 с.

10. Ринок праці України – 2012: Стат. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>

11. Теорія, політика та практика сільського розвитку ; за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НАНУ О. М. Бородіної, д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН І. В. Прокопи ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 376 с.

12. Agroturystyka jako szansa aktywizacji gospodarczej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – 197 s.

13. Barke. M. Rural Tourism in Spain / M. Barke // International Journal of Tourism Research 6 (3). – 2004. – P. 137–149.

14. Gort M. Diversification and Integration in American industry. – Princeton, Princeton University Press, 1962.

15. Jalnik M. Agroturystyka na obszarach przygraniczno cennych. – Bialystok: Wydawnictwo Politechniki Bialostockiej, 2002. – 130 s.

16. Jarosz A. Agroturystyka szansa rozwoju wsi i rolnictwa // Agroturystyka jako szansa aktywizacji gospodarczej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – S. 83–94.

17. Roger Perman. Natural resource and environmental economics (3-Edition) / [Roger Perman, Yue Ma, James McGilvray, Michael Common]. – Financial Times/ Prentice Hall, – 2003. – p.728 .

18. Smith, Adam. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. / Smith A. – Oxford University Press, 1976, – P.74.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2014 р.

*

УДК 330.341.2:338.432:061.5

*О.Ю. ЛУЗАН, здобувач
Луганський національний аграрний університет*

До питання формування механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва

Постановка проблеми. Світова економічна наука і практика розвитку високорозвинутих суспільних формацій констатують необхідність цілеспрямованого поступу по шляху забезпечення сталого розвитку. Аграрний сектор як особливе, специфічне, середовище життя й підприємницької діяльності чи не найбільшою мірою потребує сталості. Одним із важливих аспектів вирішення цього питання є формування відповідного механізму інституційного забезпечення, який повинен уособлювати адаптовану до вітчизняних реалій систему інституцій, стимулів, регуляторів, господарських утворень.

Також у постановочному плані необхідно зазначити, що розвиток аграрного підприємництва у контексті розбудови дієвої системи його інституційного регулювання, має здійснюватися в напрямі забезпечення сталості. Загальний кінцевий результат функціонування підприємницьких структур як системи виробничих інститутів агросектору при цьому проектується на перспективу, уособлюючи стабільність національної продовольчої безпеки та стабільне утримання висококонкурентних позицій на глобальному ринку. Аграрне підприємництво при цьому розглядається як функціональна підсистема аграрного ринку, пов'язана зі створенням аграрних благ. Механізм інститу-

© О.Ю. Лузан, 2014

ційного забезпечення сталого розвитку повинен враховувати галузеві й національні особливості, які давно відомі, але в зазначеному ракурсі розв'язання даної проблеми їх необхідно закріпити інституційно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення сталого розвитку висвітлюють у публікаціях різні автори, проте його слід сегментувати на структурні складові та напрями досліджень, серед яких виокремлюються: інституціональні засади розвитку суспільних формацій і господарських систем – Р. Коуз [6], Д. Норт [8], О. Вільямсон, Т. Веблен, В. Якубенко, Ю. Лопатинський, В. Дементьєв [5], А. Чухно [12]; питання аграрного підприємництва – досліджують М. Малік, Ю. Лупенко, В. Андрійчук [1], В. Месель-Веселяк; сталий розвиток – М. Кропивко, М. Хвесик, О. Бородіна [4]; інституційне регулювання – О. Шпичак, О. Шпикуляк [14] та інші. Проте реалії сьогодення вимагають більш комплексного розгляду питання.

Мета статті – охарактеризувати теоретико-методологічні засади й практичні аспекти формування механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва.

Виклад основних результатів дослідження. Аграрне підприємництво як об'єкт інституційного регулювання, особлива система, потребує концентрації державної політики на розбудові однойменного механізму в ракурсі дотримання обов'язковості в урахуванні наведених особливостей, лише таким чином можна буде претендувати на досягнення сталості розвитку. Також слід врахувати, що аграрний бізнес як функціональна підсистема господарського обміну знаходиться у діалектичному взаємозв'язку з іншими галузями, підприємствами, адже він є постачальником ресурсів для виробництва продовольчих та інших товарів. Таке положення речей унормовує комплексний підхід до формування концепції сталого розвитку агропідприємницьких структур й інституту підприємництва загалом.

Розкриття змістовно-функціональних характеристик порушеного питання потребує теоретичного викладу сутності базових категорій інституціоналізму, ми ж зосереджу-

ємо увагу на категорії «інститут». З цього приводу наведемо думку В. Дементьєва, який зазначає, що поняття «інститут» є соціальною структурою, окреслює механізми регулювання господарської поведінки [5], які в даному конкретному випадку прямо стосуються розвитку підприємницької діяльності. Також існує думка, що інститут – це зовнішня регулювальна сила, яка протистоїть індивіду, обмежує його вибір і господарську поведінку.

В інституційному механізмі одним із першочергових завдань щодо унормування сталого розвитку аграрного підприємництва є забезпечення оптимально ефективного використання головного ресурсу сільськогосподарського виробництва – землі. Законодавчо й організаційно функціонально слід створити такі умови, за яких земля як основний засіб виробництва та предмет праці використовуватиметься економно, якісно, із забезпеченням збереження й відновлення в рамках об'єктивних умов екосистеми. Тому на перший план у даному аспекті формування заявленого інституційного механізму виходить взаємодія людини з природою. Інакше кажучи, важливим, необхідним інституційним складником тут виступає юридичне закріплення норм, традицій і способів стимулювання збалансованого використання аграрними підприємцями природних ресурсів (зокрема землі).

Екологічна складова сталого розвитку аграрного підприємництва має важливе значення. Адже виснаження земельних ресурсів, забруднення та використання не за призначенням є проблемою, існування якої знижує потенціал сільськогосподарської галузі. У зв'язку з цим важливо в інституційному механізмі закріпити стимули для виробників максимально дотримувати засад екологізації, таких як: біологізація виробничих процесів; адаптація агротехнологічних прийомів і технологічних операцій до природних умов певних територій; застосування екологічних засобів та заходів щодо організації виробництва сільськогосподарської продукції.

Організаційно-економічна складова забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва у заданому інституційному

механізмі повинна бути сформована з дотриманням принципу максимальної відповідності темпів економічного зростання суспільному сприйняттю результатів бізнесового процесу й екологічним аспектам навколишнього середовища. Сталість розвитку аграрного підприємництва досягається лише за умови збалансованості екологічних, економічних і соціальних проблем, коли забезпечується баланс та відновлюваність заданих складових засадам сталості. Поряд із цим важливо досягти збалансованості інтересів виробника і соціуму, бо мотивація агровиробника діяти в напрямі сталого розвитку актуалізується на практиці лише за умови досягнення ним намічених економічних результатів. Тут важлива роль держави, адже формуючи механізм інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва, держава здатна створити (чи навпаки) необхідні умови для заохочення суб'єктів економічних відносин діяти саме в такому ракурсі.

Розв'язання зазначеної проблеми в аграрному секторі економіки України, функціональні підсистеми розвитку якого майже на всіх рівнях підприємницьких взаємодій характеризуються інституційною недосконалістю, є вельми складним завданням. Проте згідно із загальноприйнятою в світі системою відносин щодо забезпечення сталого розвитку агроекономічних утворень, аграрне підприємство у своїй сталості як комплексному утворенні враховує необхідність сталого розвитку таких взаємозалежних, взаємодоповнювальних складових, як: агрономічна, екологічна, техніко-технологічна, соціальна, інноваційна, інфраструктурна, внутрішньогосподарська, загальноринкова (загальноекономічна), демографічна (рис. 1).

Досягнення сталого розвитку аграрного підприємництва можливе за умови забезпечення позитивних ефектів від функціонування наведених підсистем аграрного комплексу, без яких не вбачається можливим конкурентоспроможний поступ аграрного бізнесу на всіх рівнях господарського й соціального обміну. Конкретизуючи окремі

складові – інституційні детермінанти, слід наголосити на тому, що заданий механізм повинен посегментно забезпечити: збереження продуктивності й відновлення родючості земельних угідь; створення умов для сприйняття виробниками аграрних інновацій; охорону навколишнього природного середовища; підвищення рівня життя населення та соціального розвитку сільських територій; формування ефективної, доступної для всіх виробників ринкової інфраструктури; створення фінансово-економічних передумов для розширеного відтворення аграрного виробництва; поліпшення соціально-економічного стану села як передумови поліпшення демографічної ситуації й збереження трудових ресурсів.

Концептуальні положення формування зазначеного механізму мають бути спрямовані на стимулювання діяльності агропідприємств у напрямі здійснення організаційно-економічних заходів щодо: забезпечення оптимального (достатнього для задоволення потреби внутрішнього ринку та зовнішнього експортного потенціалу) рівня виробництва сільгосппродукції й продовольства; відновлення безпосередньої, активної участі агропідприємств у фінансуванні розвитку села; збереження природного потенціалу сільських територій та землі.

Згаданий механізм як дієва, функціональна система запрацює лише за умови системного підходу, врахування природно-економічних можливостей територій, на яких знаходиться підприємство, а також попиту на вироблену продукцію, дотримуючись принципу «виробляти те, що можна продати».

Основоположним ідейним підґрунтям формування механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва є концепція «зеленої економіки». Для ґрунтовнішого розкриття змістовних характеристик і напрямів формування цього механізму необхідно враховувати фактори сталості, які слід брати до уваги при запровадженні у практику засобів і прийомів заданого механізму (рис. 2).

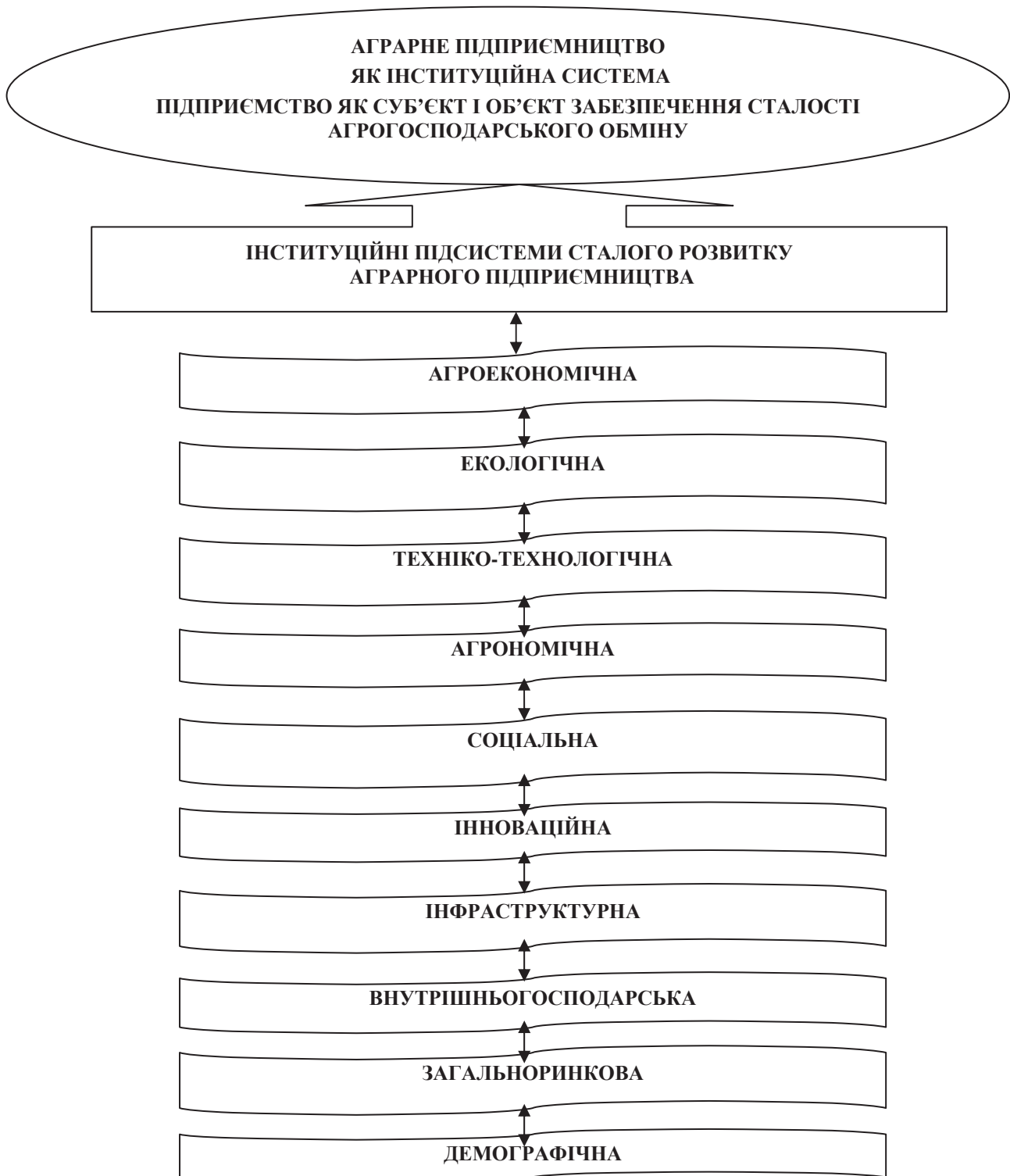

Рис. 1. Складові інституційні детермінанти сталого розвитку аграрного підприємництва

Джерело: Сформовано автором на основі проведених досліджень.

Механізм інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва не може бути сформований без урахування фактора трансакційних витрат. Розбудова інституційної сукупності зв'язків між учасниками підприємницького процесу повинна забезпечити ефективне збалансування ре-

сурсів, потреб та мотивацій, зниження рівня трансакційних витрат внутрішньогосподарського й ринкового обміну, підвищення соціально-економічних показників розвитку територій, на яких розміщено структури агробізнесу.

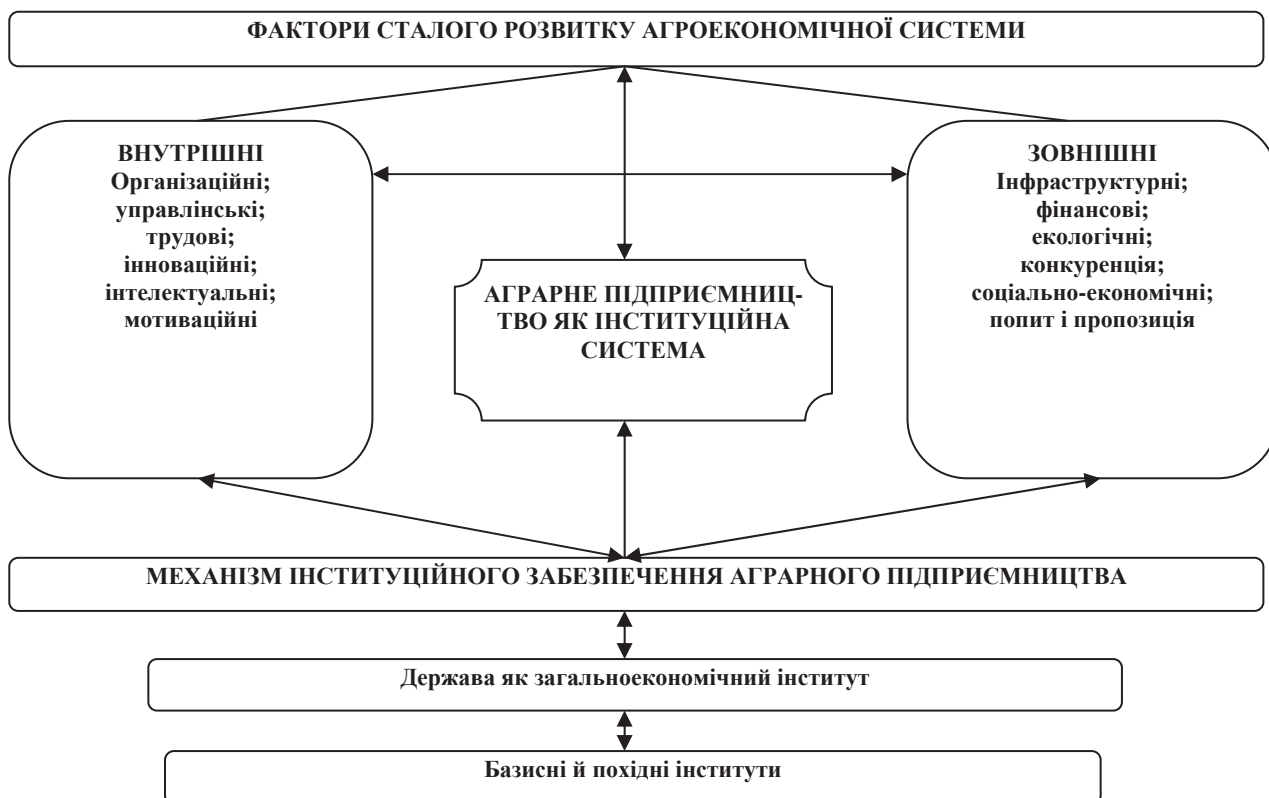

Рис. 2. Фактори сталого розвитку в механізмі інституційного забезпечення аграрного підприємництва

Джерело: Сформовано автором на основі проведених досліджень.

Серед головних умов формування і забезпечення ефективного функціонування механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва, які необхідно обов'язково врахувати, такі: кон'юнктура світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства; рівень внутрішньодержавного споживання й ціни на створений продукт; інфраструктурно-обслуговуюча складова та її функціональні можливості й стан; державна регулятивна політика щодо аграрного бізнесу та механізм саморегулювання; регіональні особливості розвитку агробізнесу і сільських територіальних утворень; інноваційно-інвестиційна складова розвитку бізнесу на селі.

Вирішальним, базовим складником механізму, який позиціонується головним чином як результуюча його частина, є конкурентна сталість, тобто можливість аграрних підприємств утримувати високі ринкові позиції. Відомо, що досягнення сталості агропідприємств не є можливим без системного усунення проблем, які перешкоджають розширеному відтворенню, стабілізації обсягів ви-

робництва продукції, упровадження принципів і технологій екологізації сільськогосподарського виробництва.

Головне завдання механізму полягає у створенні сприятливих інституційних умов для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств через втілення на практиці заходів сприяння розширеному відтворенню, стабілізації обсягу виробництва відповідно до потреб ринку. Механізм інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва як складна інституційна система повинен включати в себе також підсистему, яка б здійснювала моніторинг та аналіз інформації, що уможливить забезпечити прийняття конструктивних управлінських рішень. Інформаційна складова має вирішальне значення, адже нині необхідна об'єктивна оцінка наявності й динаміки зміни кількісно-якісних характеристик факторів функціонування та розвитку виробництва продукції сільгоспідприємствами; засад і результативних характеристик використання виробничого потенціалу; прогнозування й передбачення умов зовнішнього

природного середовища та ринку як економічного середовища.

Висновки. Механізм інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва як системи, а також конкретних аграрних підприємств як суб'єктних виробничих утворень, забезпечить координацію господарських взаємодій у певному, сформованому державою і ринком інституційному

середовищі, ефективне функціонування галузей та виробництв, задоволення потреб сільського соціуму, мінімізацію ризиків. Розробляючи концепцію заданого механізму, слід наголосити на необхідності узгодження інституційних норм із принципами забезпечення національної продовольчої безпеки й засадами формування інноваційної моделі розвитку аграрного комплексу.

Список використаних джерел

1. *Андрійчук В.Г.* Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 29–35.
2. *Артёмова Т.І.* Інститут міри економічної цінності / Т.І. Артёмова // Економічна теорія. – 2007. – № 3. – С. 35–55.
3. *Батраева Е.А.* Ценообразование : [учеб. пособие для межвузовского польз.] / Е.А. Батраева. – Красноярск, 2000. – 354 с.
4. *Бородіна О.М.* Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації / О.М. Бородіна // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 94–111.
5. *Дементьев В.В.* Институты: проблемы определения понятия / В.В. Дементьев // Науч. труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2008. – Вып. 35. – С. 5–22.
6. *Коуз Р.Г.* Институційна структура виробництва: [Нобелівська лекція (1991)] / Р.Г. Коуз // Економічна теорія. – 2005. – № 4. – С. 55–71.
7. *Мельник Л.Е.* Предпринимательство и рынок / Л.Е. Мельник, Н. Х. Корецкий. – Д. : ДАУ, 1995. – 160 с.
8. *Норт Д.* Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт ; [пер. с англ. А. Н. Нестеренко]. – М. : Начала, 1997. – 180 с.
9. *Носова О.В.* Институційні підходи до дослідження перехідної економіки / О.В. Носова // Економічна теорія. – 2006. – № 2. – С. 25–36.
10. *Пчелянська Г.О.* Державне регулювання ціноутворення в АПК України в умовах глобалізації / Г.О. Пчелянська // Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації : зб. наук. праць за матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Вінниця : Центр підготов. навч.-метод. видань ВТЕІ КНТЕУ, 2009. – Ч. 1. – С. 145–149.
11. *Третяк О.М.* Институційне забезпечення біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією / О.М. Третяк // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 111–118.
12. *Чухно А.* Институціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 4–12.
13. *Шебеко К.К.* Институциональная инфраструктура региональных рынков продовольствия: теория, методология, практика / К.К. Шебеко. – Горки : Белорусская гос. с.-х. акад., 2001. – 132 с.
14. *Шпикуляк О.Г.* Институції аграрного розвитку : [моногр.] / О.Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 480 с.
15. *Horn F.F.* Trading in Commodity Futures / F.F. Horn, R.E. Fink. – New York : Institute of Finance, 1984. – 217 p.
16. *Kotler P.* Kotler in Marketing / Phillip Kotler – New York : Free Press, 1999. – 1138 p.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2014 р.

* * *